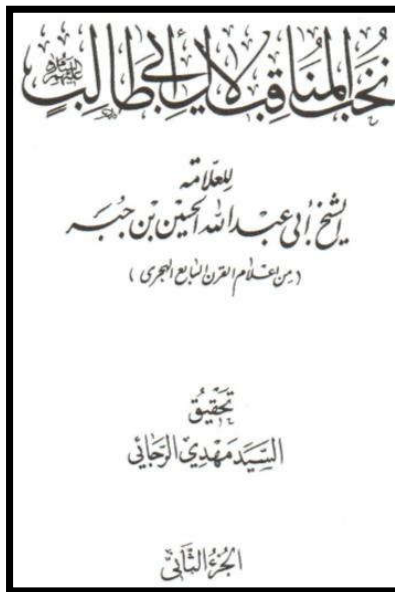


نخب المناقب و نویسنده آن

حسین شهبسواری



مقدمه

در زمان و دوران پرماجرایی اسلامی که حق تعالی به رسول خود آیین جدید و راه سعادت بشر را وحی و القاء فرمود، بیان مناقب و فضائل و به دنبال آن ملاک گزینش و تعیین شخصیت های تأثیرگذار و الگو در جامعه مورد نظر دین الهی اسلام مطرح و از سوی رسول

گرامی اسلام ﷺ به امت موحد و جویای راه نجات و هدایت ملاک های جانشین خود و رهبر جامعه اسلامی و الهی بیان گردید. پس از ارتحال پیامبر خاتم ﷺ معیار و ملاکی که حضرتش از سوی خداوند متعال به پیروان خود ابلاغ فرموده بود، مورد توجه قرار نگرفت و نگرش های جاهلی و تعصب های قومی و عقده ها و کینه ها و دشمنی های شخصی و پیشین دردها مانده، بروز کرد و ملاک مداری و ارزش محوری و شایسته سالاری در انتخاب جانشین پیامبر خدا و رهبری دینی جامعه را همانند توصیه ها و ملاک هایی که حضرتش از سوی خداوند متعال اعلام کرده بود، کنار گذاشته، بر اساس سلايق قبیله ای و قوم گرایی که ملاک دوران پیش از اسلام و بدور از معنویت و ارزش واقعی بود، به اضافه کینه ورزی و دشمنی های دردل نهفته رسول خدا و اهل بیتش صلوات الله عليهم اجمعین، افرادی را به عنوان خلیفه برگزیده، و بر امت اسلامی تحمیل کردند و به مرور زمان بخشی از جامعه ملاک اصلی و شایسته گرایی را در انتخاب حاکمان و مدیران جامعه به فراموشی سپردند. البته در میان امت اسلامی پیشوایان راستین و بخش اندکی از امت اسلامی جان برکف نهاده و پرچمی را که فرستاده خداوند متعال ﷺ برافراشته بود همچنان به اهتزاز در می آوردند و ملاک ها و معیارهای اساسی را به نسل های بعدی منتقل می کردند.

علاوه بر آنکه معصوم ﷺ به شایستگی جانشین فرستاده خداوند بودند و اصحاب و ویژه و تربیت شده ایشان، برخی از عالمان و اندیشمندان اسلامی عامه نیز به نگارش معیارها و ملاک های پیشوای دینی و حاکم اسلامی اهتمام کردند و کتب فضائل و ارزش ها و مناقب اصحاب را علی رغم محدودیت و ممنوعیت شدید نسبت به نقل آن ملاک ها و فضائل، جمع آوری کردند، البته ایشان گردآوری روایات و بیان ملاک ها را برای رسیدن به اهداف خود چنین انجام می دادند، ولی بسیاری از حقایق و ارزش های خاندان رسالت و شایستگی ایشان برای تصدی زعامت و حاکمیت اسلامی و امامت امت مسلمان نیز در میان گردآوری شده های ایشان یافت می شد.



در قرن های بعدی اندیشمندان مسلمان و پیروان مکتب اهل بیت ﷺ به پیروی از امام معصوم خویش ﷺ ملاک ها و معیارهای جانشین و خلیفه رسول خدا ﷺ را جمع آوری و تبیین می کردند، در این راستا آثار فاخر فراوانی در دانش های مختلف به ویژه کلام و حدیث

گردآوری، تدوین، تألیف و تصنیف گردید.

از جمله آثاری که در این باره نگاشته شده کتاب گرانسنگ و فاخر «مناقب آل ابی طالب علیهم السلام» تألیف اندیشمند پرآوازه علامه ابو جعفر محمد بن علی بن شهر آشوب سروی مازندرانی (درگذشت ۵۸۸ هجری قمری) می باشد، کتاب پیراجی که پیرامون آن و ارزش و جایگاهش سخن های فراوانی بیان شده و هنوز هم شایسته معرفی و شناساندن به جامعه اسلامی است.

این اثر فاخر بنا به گزارش های مربوط به آن از کتاب هایی است که علاوه بر محتوا و مطالب بسیار بلند و عمیق، از حجم و کثرت بالای مطالب نیز برخوردار بود، به همین دلیل برخی از قشرهای جامعه (شاید بخش زیادی از ایشان) به دلیل کم همتی و سست ارادگی در به دست آوردن و فهم معارف دینی، رغبتی به مطالعه و بهره مندی از محتوای غنی آن نشان نمی دادند، دلسوزان جامعه برای رفع مانع از بهره گیری اقشار مختلف جامعه دست به تلخیص و گزینش نگاری از آن نمودند تا بهانه ای برای مردم باقی نماند. شیخ ابو عبدالله حسین بن جبیر از این دسته از عالمان دلسوز و اندیشمند است که در این راستا تلاش نموده است. در ادامه نسبت به وی و اثر ماندگارش مطالبی به محضراهل دانش تقدیم می گردد.

شیخ ابو عبد الله حسین بن جبیر (حدود ۶۴۸ ق)

شیخ ابو عبدالله حسین بن جبیر از اندیشمندان جهان تشیع می باشد که با بزرگی و ارجمندی اطلاعات چندانی نسبت به زندگی و آثار و فعالیت های علمی وی در دست نیست، بلکه اطلاعات ما در باره ایشان از ناحیه ی کتابی است که وی از اثر گرانسنگ «مناقب آل ابی طالب»^۱ گزینش کرده، و نیز مطالبی که نوه ایشان در کتاب «نهج الایمان» در باره وی آورده است.

۱. اثر ابو عبدالله محمد بن علی بن شهر آشوب ابن ابی نصر بن ابی الجیش السروی المازندرانی (۵۸۸ ق).

۲. در باره ایشان می توان به آثار نگاشته شده پیرامون تراجم عالمان و اندیشمندان، از جمله: ریاض العلماء، ج ۲، ص ۳۹-۴۰؛ و الذریعة ۲۴: ۸۹؛ و طبقات اعلام الشیعة (الأنوار الساطعة فی المائة السابعة)، ص ۴۷ و ۱۰۸؛ و اعیان الشیعة، ج ۵، ص ۴۶۵-۴۶۶؛ و موسوعة طبقات الفقهاء، ج ۷، ص: ۱۶۷؛ و فهرس التراث، ج ۱، ص ۶۳۹، و آثار دیگر مراجعه کرد.

شیخ علی بن یوسف نوه دختری و نیز عموزاده^۱ وی در اثر مذکور سه مورد ذکر کرده است که شیخ حسین بن جبیر از نسل صحابی جلیل القدر جابر بن عبدالله انصاری می باشد.^۲ شیخ حسین از شخصیت های برجسته و اندیشمند جهان تشیع بوده که عالمان اسلامی در وصف وی مطالب ارزنده ای آورده اند.^۳

نام پدر یا جد

در برخی از کتب نسبت به ضبط نام پدر و یا جد شیخ ابو عبدالله حسین اختلاف نظر وجود دارد. عده ای نام وی را «جبر» و برخی «حبر» و بعضی «خیر» و گروهی نیز «جبیر» گفته اند.

میرزا عبدالله افندی در ریاض العلماء در این باره می گوید: آنچه در بیشتر موارد آمده است «حبر» (با حاء مهمله مکسوره و باء و راء) می باشد، و در بعضی ها «جبر» (با جیم و باء مفتوحه) به طور مکبر ثبت شده است.

بنا به گفته آقا بزرگ طهرانی، صاحب «کشف الحجب والأستار» نام وی را «الحسین بن خیر» و ملا سعید مرندی در «تحفه الإخوان» نام او را حسین بن حسین گفته اند.^۴ ولی آنچه صحیح به نظر می رسد نام ایشان (جبیر) با جیم و صیغه مصغریا مکبر می باشد، بنا بر این موارد دیگر همانند «حبر» (با حاء)، تصحیف و اشتباهی است که در ثبت این واژه صورت گرفته است.

۱. ریاض العلماء، ج ۲، ص ۳۹-۴۰.

۲. نهج الايمان، ص ۵۴۰ (وروی عن جده جابر الانصاری...)، «روی جدی فی کتابه المقدم ذکره حدیثا مسندا الی جده جابر الانصاری...» ص ۵۵۷، «روی فی نخبه حدیثا مسندا عن جده جابر الانصاری...» ص ۶۳۶.

۳. در این باره رجوع کنید: ریاض العلماء، ج ۲، ص ۳۹-۴۰؛ و اعیان الشیعة، ج ۵، ص ۴۶۵-۴۶۶. «الشیخ أبو عبد الله حسین بن جبیر، و یقال حبر المعروف بابن جبیر، فاضل عالم کامل جلیل، یروی عن ابن شهر آشوب بواسطه واحده»، «الشیخ الجلیل و العالم النبیل شیخ الطائفة و رئیسها الحسین بن جبیر»، «الشیخ الثقة أبو عبد الله الحسین من اجلة علمائنا، وثقه الشیخ حسن بن علی الکرکی فی عمدة المطلب»، اعیان الشیعة، ج ۵، ص ۴۶۵-۴۶۶؛ لازم به ذکر است که در ریاض ج ۲ که شرح حال مختصری از شیخ حسین بن جبیر آمده است، بخشی از این مطالب وجود ندارد «فاضل عالم کامل جلیل».

۴. الذریعة إلى تصانیف الشیعة، ج ۲۴، ص: ۸۸-۸۹، و ص: ۱۷۳.

۵. ریاض العلماء، ج ۲، ص ۳۹-۴۰؛ الذریعة إلى تصانیف الشیعة، ج ۲۴، ص ۸۸-۸۹، و ص ۱۷۳.



علاوه بر صاحب ریاض، محققان دیگری چون اندیشمند پژوهشگر میرزا حسین نوری صاحب **مستدرک الوسائل**، و آقا بزرگ طهرانی ضبط نام وی را «جبیر» ذکر کرده اند.

اساتید

با کمال تأسف دست ستمگر حوادث برگ های زندگی علمی این عالم فرزانه را همانند بسیاری از این قافله، از کتاب روزگار جدا کرده است، از این رو اساتید وی ناشناخته مانده است. تنها کسی که شیخ حسین در مقدمه کتاب «نخب المناقب» به نام وی تصریح کرده است، شیخ علی بن فرج می باشد، در این باره می گوید: «در محضر استاد و اندیشمند بزرگوار فقیه و الامام نجیب الدین أبوالمحسین علی بن فرج، حاضر گشته و زانوی شاگردی نزد وی زده و از دانش و معرفت وی بهره برده است».

آثار ابن جبیر

همانند شرح حال وی مطالب اندکی درباره آثار و فعالیت های علمی وی در اختیار هست، در برخی کتابهای تراجم و آثاری که در موضوع امامت تدوین گشته به ویژه «نهج الایمان» اثر گرانسنگ سبط ایشان دو اثر از شیخ حسین بن جبیر نام برده اند:

۱) الاعتبار فی بطلان الاختیار

کتابی است در موضوع امامت، و روش و ملاک تعیین امام و جانشین رسول خدا ﷺ و این که تعیین امام به روش انتخاب و گزینش از سوی امت، باطل می باشد. و در این مسئله امت هیچ نقشی ندارند و این مسئله همانند نبوت از اموری است که خداوند سبحان عهده دار

۱. نخب المناقب، ج ۱، ص ۳۲. علی بن فرج سُورَوی (و یا علی بن محمد بن فرج)، کتبه ایشان «أبوالمحسین» و لقبش «نجیب الدین» می باشد. در این باره رجوع کنید: أمل الآمل ۲- ۱۹۸ برقم ۵۸۹، ریاض العلماء ۴- ۱۷۵، طبقات أعلام الشيعة ۳- ۱۰۸، و ۲۰۶ (القرن السابع). ریاض العلماء، ج ۵، ص ۳۷۵-۳۷۶؛ خاتمة المستدرک، ج ۲، ص ۴۶۵-۴۶۶ و ص ۳۳۸ و ص ۴۲۱، ج ۳، ص ۳۶۷؛ طبقات اعلام الشيعة (الأنوار الساطعة فی المائة السابعة)، ص ۲۰۶. معجم رجال الحديث ۱۲- ۱۱۲ شماره ۸۳۶۲؛ موسوعة طبقات الفقهاء می نویسد: اگر چه سال درگذشت شیخ علی بن فرج به دقت مشخص نیست، ولی می توان رحلت این دانشمند گرانمایه را حدود سال ۶۲۵ هـ ق دانست موسوعة طبقات الفقهاء، ج ۷، ص ۱۶۷. و نیز درباره جایگاه و مقام علمی و نسب وی و علمانی که نقل حدیث کرده و علمانی که از وی حدیث و کتب پیشینیان را نقل کرده اند رجوع شود: به مقاله شرح حال ابن جبیر از نویسنده.

آن می باشد.

علاوه بر سبط ایشان در «نهج الایمان» اندیشمندانی در آثار خود این کتاب را به او نسبت داده اند از جمله ایشان: شیخ حسن بن علی کرکی در «عمدة المطلب»،^۱ و همچنین شیخ محمد بن حسن بن حر عاملی به این انتساب اشاره کرده اند.^۲

۲) نخب المناقب^۳

مشهورترین اثر ابن جبیر که به واسطه آن شهرت پیدا کرده است، کار ارزشمندی است که وی کتاب گرانسنگ «مناقب آل ابی طالب» تالیف ابی جعفر محمد بن علی بن شهر آشوب سروی مازندرانی در گذشت ۵۸۸ هجری قمری را پس از گرفتن اجازه از سوی استادش، به درخواست سید اجل تاج الدین شمس الشرف ابوالحسن علی بن محمد بن ابی الفضل علوی حسینی، تلخیص و گزینش نموده و با عنوان «نخب المناقب لآل ابی طالب» ارائه نموده است.^۴

بررسی نخب المناقب لآل ابی طالب

الف) گزینش کننده

شیخ ابو عبدالله حسین بن جبیر (جبر) از عالمان اندیشمند قرن هفتم هجری قمری است. بنا به تصریح شیخ زین الدین علی بن یوسف بن جبیر نوه دختری ایشان، شیخ حسین از نسل جابر بن عبدالله انصاری می باشد.^۵ همچنان که پیشتر گذشت، درباره ی شرح حال ایشان اطلاع چندانی در دست نیست، و به اختصار مطالبی آورده شد.

ب) گزارش کتاب

بنا به تصریح ابو عبدالله شیخ حسین بن جبیر کتاب «نخب المناقب لآل ابی طالب» را در

۱. اگر چه آقا بزرگ در الذریعه آن را «عمدة المقال» نامیده است. محقق کرکی عمدة المقال را برای شاه طهماسب صفوی نگاشته است.

۲. اعیان الشیعه، ج ۵، ص ۴۶۶.

۳. در برخی از آثار از این کتاب به (نخبة المناقب لآل ابی طالب) یاد شده است، اعیان الشیعه، ج ۵، ص ۴۶۶.

۴. اعیان الشیعه، ج ۵، ص ۴۶۶؛ این اثر در دو مجلد با تلاش محقق ارجمند حجت الاسلام سید مهدی رجایی توسط انتشارات کتابخانه بزرگ آیت الله مرعشی نجفی در قم به زیور طبع آراسته گردیده است. با توجه به توضیحی که در نسخه دانشگاه آمده به نظر می رسد این دو مجلد در واقع جلد اول از کتاب مذکور می باشد.

۵. نهج الایمان، ص ۵۴۰، ۵۵۷، ۶۳۶.



دو جلد سامان داده است، و هر جزء شامل ابوابی در موضوعات متعدد و هریک از ابواب را به فصل های گوناگون تقسیم کرده است. وی در مقدمه به مطلب فوق تصریح کرده است.^۱

مقدمه

(۱) باب اول مباحث و مطالب مربوط به پیامبر خاتم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

در این باب سی و شش فصل در موضوعات متعدد از بشارت های انبیاء پیشین عَلَيْهِمُ السَّلَام به نبوت رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ولادت، اخلاق و سیره، معجزات و کرامات، نبوت و غزوات و جنگ ها، سرانجام وفات و روایتی در فضیلت زیارت آن حضرت را شامل می شود.^۲

(۲) باب دوم مباحث مربوط به امامت و ذکر مناقب امیر المؤمنین علی عَلَيْهِ السَّلَام

در این باب نیز فصول متعدد در باره اثبات امامت و شرائط و اوصاف آن بیان داشته است که بخشی از مطالب در مناقب نیامده است، بطلان اختیار امام از سوی امت، میراث، رد غلوگرایان، رد هفت امامی ها، رد خوارج، پرسش و پاسخ پیرامون مسائل مختلف.^۳

(۳) باب سوم در باره درجات امیر المؤمنین علی بن ابی طالب عَلَيْهِ السَّلَام و مقدماتش می باشد که در این باب نیز فصول متعدد و گوناگون مطرح می شود از جمله «سبقت به اسلام، سبقت در نماز، بیعت، علم، هجرت، جهاد، شجاعت، سخاوت و انفاق، زهد و قناعت، تواضع، عدالت و امانت، هیبت و همت، یقین و صبر، اعمال صالح، حزم و ترک مداهنه، حلم و شفقت، نیابت و ولایت».^۴

فصول دیگر کتاب پیرامون مباحث و فضائل مخصوص حضرت می باشد که در مناقب موجود چاپ شده به چشم نمی خورد «فاما ما تفرد به علی من الفضائل، فعلی أربعة أنواع: قبل مولده، وفي حال حياته، وبعد وفاته، وفي الآخرة، قال صاحب الكتاب...». در این قسمت فصولی به شرح زیر آورده است:

۱. قسّمته جزئین، کل جزء یشتمل علی أبواب، وکل باب یشتمل علی فصول، ج ۱، ص ۳۴.

۲. نخب المناقب، ج ۱، ۴۶-۳۴۳.

۳. در فهرست نخب المناقب چاپ شده (باب درجات امیر المؤمنین عَلَيْهِ السَّلَام، مقدماتها)، در حالی که در صفحه ذکر شده عنوان و یا مطلبی در این باره نیامده است، بلکه در ادامه مطالب باب دوم می باشد. ج ۱، ۵۹۹.

۴. نخب المناقب، ج ۱، ۳۴۳-۵۵۹؛ لازم به ذکر است که در متن کتاب عنوانی همانند عناوین دیگر مثل «باب فی درجات امیر المؤمنین عَلَيْهِ السَّلَام»، مقدماتها» نیامده است، از این رو این عنوان را ظاهراً محقق محترم بر اساس مطالب کتاب گزینش کرده است.

الف) «فضائل الامام أمير المؤمنين عليه السلام» (ب) فصل فی الميثاق فی قربه من الله تعالى ومن النبي صلى الله عليه وآله، (ج) فصل فی الاصل الذي منه النبي والوصي عليهما السلام، (د) فصل فی الامتزاج، (هـ) فصل فی القرية، (و) فصل فی آثار حمله عليه السلام وكيفية ولادته، (ز) فی الطهارة والترتبية، (ح) فی المصاهرة مع النبي صلى الله عليه وآله، (ط) فی الاخوة، (ی) فی الجوار، (ک) فی الاولاد، (ل) فی المشاهد (وآثار وبارگاه ها)، (م) فی ظلامه اهل البيت عليهم السلام (ستمهایی که به ایشان شد)، (ن) فی مصائب اهل البيت عليهم السلام، (ق) فی الاختصاص (ویژگی های امام علی علیه السلام).

۴) باب دیگری با عنوان یاد آن حضرت نزد خالق و نزد مخلوقین قرار داده است. در این باب نیز فصول متعددی آمده که عبارت است از: تحف الله عزوجل له، محبة الله عزوجل اياه عليه السلام، مقاماته مع الانبياء و الاوصياء عليهم السلام، احواله عليه السلام مع ابليس و جنوده، ذكره عليه السلام فی الكتب، اخباره عليه السلام بالغيب، اخباره عليه السلام بالمنايا و البلائ و الاعمار، اجابة دعواته عليه السلام، اخباره عليه السلام بالمنايا و البلائ و الاعمار، اجابة دعواته عليه السلام، نواقض العادات منه عليه السلام، معجزاته فی نفسه عليه السلام، انقياد الحيوانات له عليه السلام، طاعات الجمادات له عليه السلام، اموره عليه السلام مع المرضى و الموتى، فی من غیر الله حالم و اهلکهم بیغضه او سبه عليه السلام، قضایاه عليه السلام فی حياة النبي صلى الله عليه وآله، قضایاه عليه السلام فی عهد ابی بکر، قضایاه عليه السلام فی عهد عمر، قضایاه عليه السلام فی عهد عثمان، قضایاه عليه السلام بعد بیعة العامة له عليه السلام.

۵) باب النصوص علی امامة امير المؤمنين عليه السلام. در این باب مطالبی در هفت فصل از آیات و روایات که بر امامت حضرت علی علیه السلام دلالت می کند، آورده است.

۶) باب تعریف باطنه عليه السلام. در این باب سی و شش فصل در موضوعات متنوع آورده است.

۷) باب ما يتعلق بالآخرة من مناقبه عليه السلام. در این باب مطالبی در مناقب حضرت ضمن چهارده فصل آورده است.

۸) باب النکت و اللطائف. در ضمن پانزده فصل مطالبی آورده است.



۹) باب فی احواله علیه السلام. در ضمن هفت فصل مطالبی آورده و فصل پایانی را به زیارت آن حضرت اختصاص داده است.

۱۰) باب دهم را به مناقب حضرت فاطمه علیها السلام اختصاص داده، وی در این باب هشت فصل در موضوعات مختلف آورده، و فصل پایانی را به وفات و زیارت آن حضرت اختصاص داده است. عناوین فصول به شرح زیر است: «فضیلتها علی النساء، منزلتها عند الله تعالی، حب النبی ایاها، معجزاتها، سیرتها، تزویجها، حلیتها و تواریحها، وفاتها و زیارتها». و سرانجام با دو بیت مطالب مخصوص به حضرت را به پایان برده است.

نفسی تقرّباً بها ***** یوم القيامة غائمه

بنبیها و وصیها ***** و السیدین و فاطمة^۱

بدون این که اشاره شود به اتمام کتاب و یا اتمام این فصل، از این مطلب معلوم می گردد که این اثر ناقص می باشد.

ج) سبب گزینش و انتخاب

شیخ حسین بن جبیر در مقدمه «نخب المناقب»، عامل و سبب اساسی گزینش کتاب را کثرت مطالب و حجیم بودن آن ذکر کرده، و نیز مفصل بودن آن به جهت ذکر سند روایات و نیز کم همتی و اهتمام مردم همعصرش در طلب دانش و کسب معرفت را عامل دیگر دانسته است. «... و بعد فاعلموا رحمکم الله انی لما نظرت الی الکتاب الذی صنفه الشیخ الفقیه العالم عزالدین ابو جعفر محمد بن علی بن شهر آشوب المازندرانی السروی الذی و سمه بـ «مناقب آل ابی طالب» رأیت انه قد جمع فیہ ما لا یوجد فی واحد، لانه قد جمعه من الاماکن المتباعدة، و المظان المتباینة، و اشار الی کتب معروفة و ذکر له من اسانید الکتب و التفاسیر من طرق الخاصة و العامة ما یاتی ذکره.

و کان الشیخ الفقیه نجیب الدین ابو الحسین علی بن فرج قرأ علی هذا الشیخ المذكور هذا الکتاب المذكور و غیره من الکتب، و أجاز له ان یروی عنه جمیع مصنفاته و قراءاته و سماعاته و روایاته و اجازته، و کتب له بذلک اجازة كاملة، و نظرت فیها و عرفت صحتها و قرأت من بعد علی المشار الیه بالاجازة و الروایة عدة کتب، و سألته الاجازة و الروایة فکتب لی اجازة جامعة

۱. در مناقب آل ابی طالب موجود است و پس از این دو بیت چهار بیت دیگر از دیک الجن آورده و پس از آن وارد مباحث مربوط به امامت سبطین علیهم السلام شده است، مناقب آل ابی طالب، ج ۳، ص ۳۶۴.

تتضمن على جميع ما قرأه وسمعه واستجازه ورواه عن هذا الشيخ المذكور وغيره من مشايخه. فلما علمت ان لى صلة برواية الكتاب بحق الاجازة عنه عن مصنفه، تنبتهت وفكرت فى كثرة ما جمع فيه، وانه ربما يؤدى عظم حجمه الى العجز عن نقله، بل ربما ادى الى ترك النظر فيه، والتصفح لجميعة، لا سيما مع سقوط الاهتمام فى طلب العلم من اكثر المكلفين. فرايت ان اختصر الكتاب، وانتزع من المناقب والفضائل ما ثبت به الحجة، وتقوم به الدلالة، وان اجمع كل نظير الى نظيره من الاحاديث ولا اعتمد على ما قدم من التاليف، وربما ادخلت فيه كلاما من غير الاصل فى بعض المواضع استشهادا وتأكيدا لصحة الحديث.... وقد بذلت الاستطاعة فى تحرير هذا الكتاب وتهذيبه مع ضعف الصناعة، وقلة البضاعة و قسّمته جزأين، كل جزء يشتمل على ابواب، وكل باب يشتمل على فصول، وسميته بـ«نخب المناقب لآل ابي طالب» وذلك لأننى انتخبته من الاصل المشار اليه وسالت الله التوفيق له و المعونة عليه، فما المرجع فى ذلك الا هو، عليه توكلت واليه انيب..»

ابن جبيرس از نقل ۱۶ صفحه از مقدمه ابن شهر آشوب درباره مصادر روايات و اخبار مى گويد: «ثم قال رحمه الله مع كثرة ما اورد فيه: «وقد قصدت فى هذا الكتاب من الاختصار على متون الاخبار، وعدلت عن الاطالة والاكتثار، والاحتجاج من الظواهر، والاستدلال على فحواها ومقتضاها، وحذفت اسانيدها لشهرتها، ولاشارتتى الى روايتها وطرقها والكتب المنتزعة منها لتخرج بذلك عن حدّ المراسيل وتلحق بباب المسندات»^۱ وهذه مما يدل على غزارة علمه وسعة روايته جمع الله بيننا وبينه فى دار عفوه، ومستقر رحمته بمحمد النبى وعترته»^۲.

د) افزوده هاى «نخب المناقب»

بنا به تصريح شيخ حسين بن جبير در مقدمه نخب المناقب، مطالبى راوى براى تأييد و تأكيد آورده است، و نيز بنا به نظر برخى از محققان كتاب مناقب اصلى بيش از مناقبى بوده است كه اكنون در دسترس مى باشد، شايد بتوان به برخى از مطالب موجود در نخب استشهاد كرد، اگر چه بخش اعظم آن مطالب را بنا به تصريح شيخ حسين بن جبير از افزوده هاى خود وى باشد.

در نخب المناقب روايات و مطالبى در حجم بيش از ۶۲ صفحه ي ۲۰ سطرى بدون پاورقى

۱. مناقب آل ابي طالب، ج ۱، ص ۱۲-۱۳.

۲. نخب المناقب، ج ۱، ص ۳۱-۴۶.

هست که در مناقب ابن شهر آشوب چاپ شده، نیست، موارد و مطالب مذکور بنا به تصریح محقق محترم «نخب المناقب» در پاورقی با این عبارت «بین اهلالین غیر موجود فی المطبوع» مشخص شده است.

اگر مطالب مذکور را ضمیمه کنیم به بیاناتی که ابن جبیر در مقدمه کتاب نسبت به انگیزه گزینش خود از مقدمه «مناقب ابن شهر آشوب» نقل کرده و به جهت بسیاری مطالب و پر حجم بودن کتاب با مقدماتی که آورده است شروع به انتخاب و گزینش مناقب کرده و به اصطلاح آن را خلاصه نموده و اسمش را «نخب المناقب» گذاشته است، می توان گفت: این کتاب تمام نخب المناقب نیست.

البته لازم به ذکر است که ابن جبیر در مقدمه آورده است که: بعضی از مطالب را از غیر مناقب برای تأیید و تاکید و استشهاد آورده است، اگر چه امکان دارد این موارد از همان قسمت هایی باشد که ایشان اضافه کرده اند ولی با ظاهر تعبیر خود ایشان سازگار نیست که گفته است «ورما ادخلت فيه كلاما...» با تعبیر «ربما» که نشانگر قلت و کمی است با بخش فراوانی که بیش از ۶۲ صفحه می باشد، سازگار نیست.

ایشان در مقدمه کتاب صفحه ۳۲ و ۳۳ آورده است: «فرأيت أن اختصر الكتاب وانتزع من المناقب والفضائل ما ثبت به الحجة وتقوم به الدلالة وان اجمع كل نظير الى نظيره من الاحاديث ولا اعتمد على ما قدم من التأليف وربما ادخلت فيه كلاما من غير الاصل في بعض المواضع استشهادا وتأكيدا للصحة الحديث...»

هـ) تذکر نکته ای در باره «مناقب آل ابی طالب» ابن شهر آشوب

در جای جای این اثر ابن جبیر مطالب و روایاتی را آورده است که در مناقب های چاپ شده موجود نیست، و این دلیل بر مطلبی است که برخی از بزرگان به آن تذکر داده اند مبنی بر اینکه: مناقب چاپ شده همان مناقب ابن شهر آشوب اصلی نمی باشد، و این کتاب چاپ شده همانند «نخب المناقب» ابن جبیر، انتخاب و گزینش شده از مناقب ابن شهر آشوب می باشد، و گزینش کننده آن یا خود ابن شهر آشوب بوده و یا کس دیگر این گزینش را انجام داده و به نام ابن شهر آشوب که معروف بوده و خلاصه شده نیز انتخاب شده از کتاب وی بوده، مشهور گردیده است.

شواهدی که بیانگر اصلی نبودن «مناقب آل ابی طالب» تالیف محمد بن علی بن شهر

آشوب، می باشد، و اینکه مناقب موجود و چاپ شده شاید گزینش دیگری از «مناقب آل ابی طالب» اصلی باشد.^۱

۱) خاتم المحدثین میرزا حسین نوری در خاتمه *مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل*،^۲ ضمن شرح حال محمد بن علی بن شهر آشوب، پس از بیان جایگاه ویژه و مقام علمی ایشان به تجلیل از اثر ماندگار وی پرداخته و کلمات علما را در باره آن آورده است. و در ادامه از کلمات صاحب «نخب المناقب» که تصریح است بر ناقص بودن کتاب «مناقب آل ابی طالب»، استفاده می کند و می گوید: بر اساس این عبارات که ظاهر بلکه نص در این است که مناقب موجود در این زمان و حتی در زمان علامه مجلسی اصل و کل «مناقب آل ابی طالب» نمی باشد. سپس ایشان شواهد و قرائنی که از کلمات و عبارات علمایی که در باره مناقب و امامت کتاب های گوناگون نوشته اند، آورده است،^۳ که در ادامه به آنها اشاره می گردد:

الف) عالم جلیل القدر علی بن یونس عاملی در کتاب «الصراف المستقیم» عباراتی از ابن جبیر نقل می کند که صریح است در حجیم و زیاد بودن مناقب اصلی، و همین مطلب را به عنوان انگیزه و سبب اصلی برای گزینش و انتخاب کتاب «نخب المناقب» از مناقب ابن شهر آشوب، معرفی کرده است.^۴

در همین راستا عبارتی را نقل می کند که بعضی از علما می گفتند: یک قسمت (جزء) از کتاب ابن شهر آشوب را وزن کردیم، و وزنش ۹ رطل بود.

ب) ابن جبیر در مقدمه و خطبه «نخب المناقب» علت تصمیم خود در گزینش و انتخاب و تلخیص کتاب مناقب می نویسد: «فکرت فی کثرة ما جمع، وأنه ربّما یؤدی عظم حجه الی العجز عن نقله، بل ربّما أدى الی ترک النظر فیہ و التصفح لجمیعہ، لا سیما مع سقوط الایتمام فی طلب العلم، فأومی الی ذکر الرجال و أدخل الروایات بعضها فی بعض. فن أراد الإسناد و الرجال فعلیه بکتاب ابن شهر آشوب المذكور، فإنه وضعها فی ذلك المسطور، و الموجب لتركها

۱. مقصود از اصلی نبودن مناقب آل ابی طالب این است که کتاب چاپ شده با عنوان مناقب آل ابی طالب اثر شیخ محمد بن علی شهر آشوب، کل مناقب نمی باشد بلکه این کتاب نیز انتخاب و گزینش شده از مناقب کامل می باشد.

۲. مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل (الخاتمة)، ج ۳، ص ۵۶-۵۸.

۳. مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل (الخاتمة)، ج ۳، ص ۵۷.

۴. الصراف المستقیم ۱: ۱۱.

خوف السامة من جملتها، ولأن الطاعن في الخبر يمكنه الطعن في رجاله إلا ما اتفق عليه الفريقان، أو اقتص به المخالف من العرفان، أو تلقته الأمة بالقبول»^۱.

از این عبارات ها به دست می آید که مناقب آل ابی طالب که اکنون در دست هست و مکرر به چاپ رسیده است، مختصری از مناقب اصلی است که توسط ابن شهر آشوب و یا ابن جبیر و یا شخصی دیگر انتخاب و گزینش شده است. مطلب دیگری که این احتمال را تقویت می کند اینکه مناقب موجود بیش از چهل هزار بیت نمی باشد ولی بنا به گفته مؤلفانی که در باره مناقب ائمه علیهم السلام کتاب هایی تالیف کرده اند، حجم آن بیش از این اندازه بوده است.^۲

اگرچه علامه مجلسی در بحار الانوار و شیخ حرّ عاملی در *وسائل و ایجاب الهدایة* و دیگر آثارشان مناقب ابن شهر آشوب را از مآخذ و مصادر کتبشان قرار داده اند، ولی باید این را حمل بر مسامحه نمود.^۳

ج) از مطالبی که می تواند شاهد بر مدعی مذکور شود این که مناقب چاپ شده و موجود از بیان احوال و فضائل رسول خدا صلی الله علیه و آله آغاز و به بیان احوال امام حسن عسکری علیه السلام، ختم شده است، و شرح حال و مناقب حضرت بقیت الله حجة بن الحسن علیه السلام در آن موجود نیست.

ابتدا به نظر می رسد که ابن شهر آشوب نتوانسته این اثر را به اتمام برساند، ولی شواهد و قرائنی در دست است که ایشان مبحث مربوط به شرح حال حضرت حجت علیه السلام را نیز به پایان رسانده است، زیرا ایشان در «معالم العلماء» ضمن بیان شرح حال شیخ مفید رحمته الله می گوید: امام عصر صاحب الزمان علیه السلام شیخ مفید را ملقب به «مفید» کرده است، و در ادامه می گوید: سبب این لقب دادن را در کتاب «مناقب آل ابی طالب» گفته ام.^۴ ظاهراً این عبارت نشان می دهد که ابن شهر آشوب مطلب فوق را ضمن احوال امام عصر علیه السلام، نوشته است. برای این اساس می توان گفت این باب و قسمت از کتاب سقط شده و افتاده است. والله العالم.

۲) شاهد دیگری که برای مدعی مذکور می توان مطرح کرد مطلبی است که علی بن محمد

۱. نخب المناقب، ج ۱، ص ۳۱-۴۶؛ الصراط المستقیم ۱: ۱۱.

۲. مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل (الخاتمة)، ج ۳، ص ۵۷.

۳. مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل (الخاتمة)، ج ۳، ص ۵۸.

۴. معالم العلماء، ص ۱۱۳، شماره ۷۶۵.

۵. مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل (الخاتمة)، ج ۳، ص ۵۶-۵۸.

بیاضی در اثر گرانسنگش «عصره المنجود» در بیان تعداد یاران امام عصر علیه السلام و اماکن و شهرهایی که آنها از آن شهرها بر خواهند خاست آورده است، و تصریح می کند که این مطالب را ابن شهر آشوب در مناقب روایت کرده است، که سه صفحه از کتاب مذکور را فرا گرفته است.^۱

و) نسخه های نخب المناقب

از این اثر گرانسنگ نسخه های متعددی در کتابخانه های مختلف قرار دارد، از جمله آنها کتابخانه بزرگ آیت الله مرعشی نجفی رحمته الله می باشد که سه نسخه از آن کتاب پربهارانگهداری می کند، اینک شرح نسخه ها را بر اساس گزارشی که فهرست نگاران محترم آن مرکز علمی ارائه داده اند می آوریم:

نسخه به شماره ۴۸۲۱ در آن کتابخانه فاخرنگهداری می شود، مشخصات آن عبارت است:

نسخ، دهه اول محرم سال ۱۰۸۰، عناوین نوشته نیست، و بعضی از فرازها در نسخه سفید مانده است، جلد دورو، تیماج، روقرمز، پشت قهوه ای، ۳۸۲ برگ، ۱۷ سطر، ۱۶ × ۲۴/۵ سانتیمتر.^۲

نسخ به شماره ۶۷۷۱ در آن کتابخانه نگهداری می شود، مشخصات آن عبارت است از: نسخ، احمد بن محمد بن حسین بن الفقیه علی بن محمد بن حسین بن ابراهیم بن محمد الفقیه الیحمدی، جمعه ۲۹ ذی القعدة سال ۸۳۹ هـ عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه

۱. قال الشيخ علی بن محمد بن علی البیاضی فی اثر القیم «عصره المنجود، ص ۳۲۲-۳۲۵»:

تذنیب: فیما وصل الینا من أعداد رجاله واماکن أبطاله.

قد أسلفنا ان مجموعهم ثلاثمائة وثلاثة عشر، روی ابن رمیح المروزی: انهم عدد أهل بدر. والظاهر انهم الخواص لتظافر الأحادیث بکثرة جیوشه وسعة أتباعه.

فن کتاب «المناقب» لابن شهر آشوب روی: انه یخرج من (تفسیر العیاشی، ج ۲، ص ۳۲).

قال الرضا علیه السلام: قوله «أین ما تكونوا یأت بکم الله جمیعاً» (بقره/ ۱۴۸). ان المراد أصحاب المهدی، والله أن لو قام قائمنا یجمع الله الیه جمیع شیعتنا من جمیع البلدان. فی خطبة البیان المنسوبة الی علی علیه السلام أسماءهم وتفریق الممالک علیهم....

أشرقت الشمس ولاح الوجود *** وانكشف الغیم وزال الغبار

فن تولی بعدها *** لم یزل عن غیبة یکتر فیه العثار

۲. فهرست نسخه های خطی کتابخانه آیت الله مرعشی، ج ۱۳، ص ۲۱-۲۲.

تصحیح شده است، روی برگ اول تملک محمد جعفر بن محمد محسن حسینی بتاریخ شوال ۱۲۶۷ هـ و مهر بیضوی «لا اله الا الله الملك الحق المبين عبده محمد جعفر الحسيني»، و تملک جعفر با مهر مربع «جعفر» دیده می شود، کتاب را حسین بن علی بن حسن بن حسین بن حسن... خواننده چنانچه در صفحه آخر نوشته است، حاشیه برگها را موش خورده، جلد تیماج قهوه ای، ۲۷۷ برگ، ۲۱ سطر، ۱۷×۲۶/۵ سانتیمتر.^۱

نسخ به شماره ۱۰۲۶۲ در آن کتابخانه نگهداری می شود، مشخصات آن عبارت است از: نسخ، محمد زمان اردشیر، جمادی الثانیة سال ۱۰۶۹ هـ جلد دورو، تیماج قهوه ای، ۳۴۹ برگ، ۱۶ سطر، ۱۷×۲۴/۵ سانتیمتر.^۲

مشخصات نسخه هایی که در کتابخانه های دیگر نگهداری می شود عبارتند از: **دانشگاه تهران**، شماره ۶۸۵، نسخ، با عنوانها و نشانه های شنگرف، عبد علی بن ابراهیم بن المنفا، ظهر چهارشنبه ۱۲ جمادی الاولی سال ۸۴۳ هـ ۲۵۷ برگ ب، چهار برگ نخستین و صالی شده است. کسی در ربیع الثانی سال ۹۳۹ هـ دارنده نسخه بوده است و روی نوشته او در برگ ۲۵۷ ب خط و مهر دارندگان به نام محمود بن علی نقی بن الحسنی الحسینی الطباطبائی و دیگران که خوانده نشده درگ ۱ الف دیده می شود. مناقب پیامبر ﷺ تا برگ ۶۷ ب و از آنجا تا پایان مناقب امیرالمؤمنین علی عليه السلام با مناقب فاطمه زهرا سلام الله علیها در چند صفحه آخری باشد. عبارتی از علی علیه السلام در کیمیا در برگ ۸۹ ب دیده می شود آنچنانکه در سخنان جابرو نفائس الفنون هم دیده می شود. ۲۵۷ برگ، سمرقندی، جلد تیماج سرخ، ضربی مقوایی، و ته آن مشکمی، ۱۷×۲۶ و ۱۳×۲۰، ۲۱ سطر.

فهرست نگار این کتابخانه در توضیح گفته است این نسخه جلد یکم می باشد، در انجام نسخه ابیاتی آمده که در بعضی از نسخه ها موجود نمی باشد: نظم لبعض المؤمنین:

نفسی تقرّ بأنّها ***** يوم القيامة غائمة
بولائها لوليتها ***** ربّ السماء السامية
ونبيها ووصيها ***** والسيدین و فاطمة
ولتسعة من نسلهم *** بهم القيامة قائمة

۱. همان، ج ۱۷، ص ۳۱۷.

۲. همان، ج ۲۶، ص ۲۱۷ - ۲۱۸.

تم کتاب «نخب المناقب لآل ابی طالب» مجملا و مفصلا ضحی یوم الاربعاء یوم الثانی عشر من شهر جمادی الاول من شهور سنة ثلث و اربعین و ثمانی مائة علی ید محمد بن عبد علی بن ابراهیم بن المنفا غفر الله لوالدیه و لجمیع المؤمنین و المؤمنات و لصاحبه آمین رب العالمین و صلی الله علی سیدنا محمد النبی و آله الطاهرین آمین برحمتک یا ارحم الراحمین.^۱

یزد، اردکان، حوزه علمیه امام صادق علیه السلام، شماره ۱۲۱، نسخ، سلیمان بن طیب، جمعه ۱۶ صفر سال ۱۰۱۲ هـ، عنوان ها به شنگرف، در دو برگ آغازین یاد داشتی متفرقه و یادداشتی که شخصی کتاب را به فرزندش محمد یحیی بخشیده با مهر بیضوی پاک شده و تملکی با مهر دائری و تملک «تقی الدین محمد بن ارسطوی طیب گیلانی وقفنامه کتاب از محمد سمیع بیگ خان بن ملک حسین بن محمد بن تقی اردکانی» به سال ۱۱۴۶ هـ با مهر بیضوی «محمد سمیع بیگ خان» و مهر بیضوی بزرگ «محمد سمیع بیگ خان فدوی پادشاه غازی محمد شاه» دیده می شود، جلد تیماج دورو، رو مشکی ضربی اندرون قهوه ای، ۳۴۳ برگ، ۲۵ سطر، ۲۲/۵×۱۱ سانتیمتر.^۲

بصحة



۱. فهرست نسخه های خطی اهدایی آقای سید محمد مشکوة به دانشگاه تهران، ج ۳، بخش سوم از مجلد پنجم، ص ۱۵۸۷-۱۵۸۹.

۲. فهرست نسخه های خطی کتابخانه حوزه علمیه امام صادق علیه السلام اردکان یزد، ج ۱ (دفتر اول)، ص ۱۱۰-۱۱۱.

من نخبی قرآن
 الحمد لله الذي خلق الارواح بقدرته وشيخ الراح فسرنا من يدعي في نسخة عن
 نصير في جل من مثل ونظير طارت العتول في كره صفاته وانما حشر الالهة
 يكيف ذاته احمد على نعمة الجسام واسكره على مواهبه المنسفة النظام وانتهى
 ان لا اله الا الله وحده لا شريك له شهادة من قرأه يوتيه واعترف بوجود الله تعالى
 ان محله عبدك ورسوله ارسله باسناد من الدين مذهبنا وظلعت من الشرك كواكبه
 فان صح طرقت الحق واظهر كبحه الضيق والاهل طاعة وازالة العله وفضل الله عليه
 واله اطهر من صلاه لا ينكشف طانور ولا يهتبه لما تقربا تعود ويجعلنا على اعين
 الله اولها تعاريف في الكتاب الذي ضربه الشيخ العتيبه العالم شرا ليدرس
 محمد بن علي بن شهر استوف الطائفة تراخي الشريك الذي هو عليه منا قبل اني طالب
 رايته انه قد جمع فيه فالله سبحانه وتعالى لا يجرم الله من الله قبل جمع من امكن
 المباحة والمطابق لمنه وانشاء الى كتب معروفة وذكره في كتابه الكتب والفتاوى
 من جملتها الحاضرة والعمارة ما تاتي ذكره وكان الشيخ العتيبه في كتابه
 من عن من رحمه الله قرأ على هذا الشيخ المذكور في كتابه المذكور وغيره
 من الكتب واحاط به ان يروي جملة مصنفاته وقرآنه في مصنفاته ورواياته واحاط
 في كتابه بذلك اجازة كاملة ونظرت فيها وعرفت بحجتها وان من بعد على
 انشائها اليه بالاجازة والرواية عنه كتب وسالته بالاجازة والرواية عنه كتب
 اجازة جامعة لسائر عنى في كتابه وشيخه واستفاد من درجته عن هذا الشيخ المذكور
 ويعيون من سائر فلما علمت ان الخاتمة في اية الكتاب عن الاجازة عنه عن
 من نسخة تاهت رفرت في كره ما جمع فيه وان را يروي عن ترجمه الى البحر
 عن ترجمه بل ان ادرك الى ترجمه في نسخة جميعه لاسيما مع سقوط

من نخبی قرآن
 ۱۰۰

من نخبی قرآن

۲۷۲

آغاز نخب المناقب نسخه شماره ۶۷۷۱

کتابخانه آیت الله العظمی مرعشی نجفی رحمته الله

مرعشی نجفی

والا من موت و لا من بلاه وان غاب نعتكم القليل، اذا انقطعت نوا من العيس من
 قلوبكم اليها كيان قليل، شيعه من عن كبرى شيعه ودي و نيت نعتي معلوم، بين
 بين ح... العوسى رحيل ليله الاصب ان كل فويه في دار طاره الروحه بوبك
 فويله على الاله ان من هوى وصارك روحه من راحل الخنده في البحاركي من سبي سوي
 قوت في الموطا والجليل والرويك ومسند احمد بن حنبل وبنو وبنو والعلل علم مبارك
 على برعد من نزع الخنده وطلوه احد الروضه ما بن الفار الى الميز الى الاساطين التي
 على معنى المسعود احمد بن ابي بصير وال سالت انا الحسن عليه السلام عن فاطمه والردف
 في سبها وما زادت سوا اميه في المستوف صارت في المسعود بريد من عند الملك
 ابي جريح وال دخلت على فاطمه علمها السلام فقلت في السلام ثم قالت ما عدل بك فقلت
 طلستك لوكم فالت اخرى الى وهوذا هو ان سلم علمه في على بلائه ايام اول الله
 ليا المحي بعفت لها في جونه وحياتك والتسليم وبعده موتنا نظم البعض الجوفيين
 فكتبت في رايها يوم القدر غامضه، ولا يزال لي في رت السماء الساميه،
 وبنه ما في صيرت ووالسند بن فاطمه، ولستع من تسليم، بهم القدر قائم
 من المناقب

بلا اني طالبت محملا ومفصلا صاحبها يوم الجور الماسح والعوس من سمار في القون
 من الجريم المدرج في صومر سبوع وبلان دفعا ما ر على يده العبد الضعيف قليل
 والعون العز عظم الجليل والزلزل ضعف الامام الراحي عفو ملك العلام
 عدل محمد وبنو الهمة كمال تحسبهم القون بل نعمهم
 احمد محمد بن محمد القدير على مرعشي نجفي
 بوليه محمد القدير البحري
 عفا الدرعه وعوله في الرية
 و حشره في رة مولاه
 برجم الله
 وقال

الحمد
 رطوخ في الكتاب
 العبد المذنب
 له الكرامه على
 بنو الله

انجام نخب المناقب نسخه شماره ۶۷۷۱

کتابخانه آیت الله العظمی مرعشی نجفی رحمته الله

